

**Impact
Factor
3.025**

ISSN 2349-638x

Refereed And Indexed Journal

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

Monthly Publish Journal

VOL-IV

ISSUE-III

MAR.

2017

Address

• Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
• Tq. Latur, Dis. Latur 413512 (MS.)
• (+91) 9922455749, (+91) 9158387437

Email

• aiirjpramod@gmail.com
• aayushijournal@gmail.com

Website

• www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

Veena Verma Diya Kahaniyan Vich Parvasi Aurat Di Hond**ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ****(ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ)**

ਡਾ: ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ
ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਮਲੋਟ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਅਤੇ ਉਦਰਵੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਵੈ-ਪਛਾਣ, ਹੋਂਦ ਤੱਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਉਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮਸਲੇ, ਨਵੇਂ ਵਰਤਾਰੇ, ਨਵੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀਆਂ, ਨਵੇਂ ਦਵੰਦ, ਨਵੇਂ ਵਿਰੋਧ, ਟਕਰਾਓ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਭਖਵੇਂ ਮਸਲੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਅਮੀਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਵੇਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਹਰ ਉਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਅਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲਪਬਿੰਬਾ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:

"ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਚੋਗਿਰਦੇ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਜੋ ਨਵੇਂ ਦਵੰਦ ਤੇ ਜੋ ਨਵੇਂ ਵਿਰੋਧ ਸਾਹਮਣੇ ਟਕਰਾਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਹੀ ਨਵੀਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲਈ ਅਮੁੱਕ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਸਾਬਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਰੋਧ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਾ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜਰ ਹੁੰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।¹

ਮੇਰੇ ਪੇਪਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ "ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ" ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿਦੜ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਬੇਬਾਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ

ਜਿਹੜੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। 'ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ', 'ਫਰੰਗੀਆਂ ਦੀ ਨੂ' 'ਹਾਅਤੇ 'ਜੇਗੀਆਂ ਦੀ ਧੀ'। ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਅਜਿਹੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਇੱਕ ਅਨੁਭਵੀ ਚਿੰਤਕ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਤਰ ਦੀ ਮਨੋਅਵਸਥਾ ਦਾ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਸਿਰਜਣ ਵਿੱਚ ਬੇਬਾਕ ਅਤੇ ਨਿਝੱਕ ਲੇਖਿਕਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੇ ਜਿਨਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੁਲ ਕੇ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲੀਲ ਤੋਂ ਅਸਲੀਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਛੁਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘਟਿਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਸਕਿਉਰਟੀ ਅਫਸਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਉਸਦੇ ਪਾਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ, ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ, ਆਪਣੀ ਵੇਦਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਜਬਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਸਮਾਜ ਤਾਂ ਕੀ ਸਭਿਅਕ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਔਰਤ ਦਾ ਸਥਾਨ 'ਰਖੇਲ', 'ਵੇਸਵਾ' ਅਤੇ 'ਵਸਤੂ' ਤੇ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲਿੰਡਸ਼ੁੱਲੂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਦੋਹਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਨੇ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੇ ਭੋਗੇ ਸੰਤਾਪ ਦਾ ਵੇਰਵਾ 'ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਸੱਸੀ ਦੇ ਨਾਂ

ਜਿਹੜੀ ਰਾਹ 'ਚ ਰਹਿ ਗਈ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ²

ਡਾਕਟਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

"ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਨੇ ਮਰਦ ਔਰਤ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਘੋਰ ਅਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਫੇਕਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਅਤਿ ਕਰੜਾ ਯਥਾਰਥ ਬੜੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਜਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਰਜਿਤ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਬਿੰਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਹਰੇ ਵਿਹਾਰ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬੈਠਦੀ ਉੱਠਦੀ ਹੈ।"³

ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੱਛਮੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਰਦ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਸ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਖਾਸ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ "ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ?" 'ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਧੀ' ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਤਨਾਅਗ੍ਰਸਤ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਾਤਰ ਹਨ ਕਿਰਨ, ਬਨੀ ਤੇ ਸੁਖਪਾਲ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮੱਧਕਾਲੀ ਸੋਚ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਵੀ ਮਰਦ ਵਾਂਗ ਸੈਕਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਮਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਰਨ ਤੇ ਸੁਖਪਾਲ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸੇਜ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਪਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿਰਨ ਤੇ ਰੋਹਬ ਪਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

"ਸਟਾਅਪ ----- ਗੈਟੇਟ ਹੋ ਜਾ ਇਥੋਂ ----- ਕਿਰਨ ਇੱਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪੱਥਰ ਵਿੱਚ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, "ਇਨੇਫ਼ ਇਜ਼ ਇਨੇਫ਼ ----- ਗੈਟੇਟ ਮੈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੂੰ ਹੋਵੇਗਾ----- ਦਿਸ ਇਜ਼ ਮਾਈ ਹਾਊਸ ----- ਗੈਟ ਆਊਟ -----।"⁴

'ਨਵਾਂ ਮਾਸ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕਾ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਹੱਡ ਬੀਤੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਇੱਕ ਸ਼ਾਦੀ-ਸੁਦਾ ਪਰ ਪਤੀ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਗੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਰ ਔਰਤ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਸਾਲੀ ਸ਼ਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਪਤਨੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਜੈਕੀ ਤੇ ਗੈਰੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਸ਼ਲ ਵਰਕਰ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

"ਸੋਹਣੀ ਕਿੱਥੇ? ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਰਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈਗੀ ਉਹ, ਪਰ 'ਨਵਾਂ ਮਾਸ' ਤਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਤੋਂ ਇਹਦੀ ਗੰਧ ਸੁੰਘ ਕੇ ਭੱਜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ----- ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਕੀ ਦੇਸ਼?"⁵

'ਮੈਂ ਕੀ ਹਾਂ?' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਜਨਾ ਨਾਂ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਦੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇਪਣ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਆਹੇ ਗੈਰ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਤਣਾਅ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਅੰਜੂ ਤੇ ਜੈਨੀ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਬਿਗਾਨੀ ਅੱਗ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਨਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਵਪਾਰੀਕਰਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵੱਸੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪਰਾਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਚੋਂ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖ ਮਾਣਨ ਦੇ ਆਹਰ ਚੋਂ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਨ।

'ਜੇਗੀਆਂ ਦੀ ਧੀ' ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੀ ਯਥਾਰਥਕ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਤੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ 'ਜੇਗੀਆਂ ਦੀ ਧੀ' ਹੋਣ ਦਾ ਲੇਬਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜੇਗੀਆਂ ਵਾਗ ਭਟਕਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਤੋ ਹਟਵਾਵੀਏ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕਾ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸਦਾ ਦਮ ਘੁੱਟਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਬਦਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ 'ਜੇਗੀਆਂ ਦੀ ਧੀ' ਇੱਕ ਮੈਟਾਫਰ ਹੋ ਜੋ ਨਾਇਕਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਭਟਕਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀ ਤੇ ਫੇਰੰਗੀਆਂ ਦੀ ਨੂੰ' 'ਹਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਨਾਰੀ ਮਨ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਅਮਿੱਟ ਛਾਪ ਛੱਡੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਰਜਾਈ' ਕਹਾਣੀ ਦੀ 'ਹਰਬੰਸ ਕੋਰ', 'ਚੁੱਪ ਕੀਤੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ 'ਬਿੱਲੋ', 'ਮਰਿਆ ਚੂਹਾ' ਦੀ ਰਜੀਆ ਤੇ 'ਫੇਰੰਗੀਆਂ ਦੀ ਨੂੰ' 'ਹਦੀ' 'ਸ਼ਾਂਤੀ' ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਿਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਵੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਚੁੱਪ ਕੀਤੀ ਦੀ ਬਿੱਲੋ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

'ਚੁੱਪ ਕੀਤੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦੇ ਸਾਨੂੰ'। ਅਖੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸਾਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨੀ ਐ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਖੂਹ ਪੁੱਟਦੇ ਫਿਰੇ-----।⁶

"ਨਹੀਂ - ਮੈਂ ਦੇਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ -----। ਆਮ ਔਰਤ ਹਾਂ ਮੈਂ -----। ਕਿਸੇ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਗੀ ਜਾਣ ਤੇ ਦੂਰੀ ਵਾਲ ਬਨਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੱਟੂਗੀ।"⁷

ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀਆਂ ਚਾਹਵਾਣ ਹਨ। ਟੁੱਟੇ ਹਏ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਛੱਲਣ ਲਈ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਰੂਮ-ਮੇਟ' ਵਿੱਚ ਰਜਨੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

"ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਸਟੇਜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਮਨ, ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਆਲ ਜਵਾਬ ਕਰੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅੱਗਿਓਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮਨ ਮਰ ਜਾਂਦੈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮਰ ਗਿਆ।"⁸

ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀ 'ਖਾਲੀ ਪਲਾਟ' ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਜਸਬੀਰ ਪਰਵਾਸ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਾਸੀ ਮੁੰਡੇ ਹਰਿੰਦਰ ਨਾਲ

ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪਰਵਾਸਣ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਹਰਿੰਦਰ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਉੱਪਰ ਕਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਹੋਣਾ, ਇੱਕਲੀ ਹੋਣਾ, ਪਰਵਾਸਣ ਹੋਣਾ ਜਸਬੀਰ ਲਈ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕੰਵਲ ਉਸ ਅੱਗੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

"ਮੈਂਨੂੰ" ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕੰਵਲ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਸਮਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਹਸਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਘਰ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖਣਾ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਦਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।"⁹

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਸੰਕਟ ਭੇਗ ਰਹੀ ਔਰਤ ਮਨਜੀਤ ਹੈ ਜੋ ਕਹਾਣੀ "ਗਲਤ ਔਰਤ" ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰਜੀਤ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਜਰਮਨੀ ਵਾਪਸ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨਜੀਤ ਜੋ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਏਜੰਟਾ ਰਾਹੀਂ ਜਰਮਨੀ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਰਮਨੀ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰਜੀਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

"ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ-? ਭਈ, ਤੁਮ ਕਿਸੀ 'ਗਲਤ ਔਰਤ' ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਹੋ ----- । ਯੇਹ ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।"¹⁰

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਜਿੱਥੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਸਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵੀ ਝਲਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ:-

1. ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਡਾ.) ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ: ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪੰਨਾ 7
2. ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਮੁੱਲ ਦੀ ਧੀ ਪੰਨਾ 3
3. ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਸ ਸਿੰਘ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਪੰਨਾ 128
4. ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਜੇਗੀਆਂ ਦੀ ਧੀ, ਪੰਨਾ 26
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 47
6. ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਫਰੰਗੀਆਂ ਦੀ ਨੂੰ ਚਪੰਨਾ 157
7. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 158-59
8. ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀ ਪੰਨਾ 158
9. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 39
10. ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਫਰੰਗੀਆਂ ਦੀ ਨੂੰ ਚਪੰਨਾ 51